

ปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ
Pipat Mon of Dontri-Sanor Family
ชัชชัย พวกดี*
Chatchai Puakdee
วีระ พันธุ์เสือ**
Veera Phunsue

Received : August 26, 2021

Revised : October 18, 2021

Accepted : November 16, 2021

บทคัดย่อ

งานวิจัย “ปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ” เป็นงานวิจัยทางด้านมานุษยวิทยา ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีจุดประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาประวัติปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ การสืบทอด และการแพร่กระจายของปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ ผลการศึกษาพบว่า ปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ อพยพมาจากเมืองเมาะตะมะ โดยนายสีเป็นบุคคลสำคัญของต้นตระกูลที่เข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับเครื่องดนตรีชิ้นสำคัญเข้ามาด้วย คือ “ฆ้องมอญ” ซึ่งคนในตระกูลให้ความเคารพนับถือกราบไหว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเปรียบเสมือนบรรพบุรุษของตระกูล ได้ก่อตั้งวงปีพาทย์มอญในราวปี พ.ศ. 2434 โดยนายเงินซึ่งเป็นบุตรนายสีและได้รับการถ่ายทอดดนตรีจากผู้เป็นบิดาจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ผลงานสำคัญได้ถวายงานบรรเลงปีพาทย์มอญในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2454 และงานพระศพของสมเด็จพระปิตุฉาเจ้าสุยามาลมหารศรี พระราชมารดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในปี พ.ศ. 2471 ได้รับประทานนามสกุล “ดนตรีเสนาะ” จากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในปัจจุบันการสืบทอดของวงปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะเป็นรุ่นที่ 4 มีวงปีพาทย์มอญในสายตระกูลดนตรีเสนาะจำนวน 2 วง ได้แก่ วงดนตรีเสนาะ และ วงมงคลสิน นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอด เพลงมอญให้กับสำนักดนตรีที่สำคัญอีก 2 แห่ง ได้แก่ สำนักดนตรีบ้านใหม่ทางกระเบน จังหวัดอยุธยา และสำนักดนตรีบ้านอรรถกฤษณ์ จังหวัดปทุมธานี โดยยังคงรับใช้สังคมตามขนบวิถีดนตรีมอญ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ความบันเทิง ด้วยแบบแผนวัฒนธรรมการบรรเลงปีพาทย์มอญและเพลงมอญของตระกูลดนตรีเสนาะแบบดั้งเดิมไว้อย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : ตระกูลดนตรีเสนาะ / ปีพาทย์มอญ

*นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Doctor of Arts Program Students Department of Anthropology, Srinakharinwirot University

**อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Lecturer of the Doctor of Arts Program Department of Anthropology, Srinakharinwirot University

ABSTRACT

This research named “Pipat Mon of Dontri-Sanor Family”, which belongs to ethnomusicology, aims at studying the band’s history along with how knowledge is passed on and transmitted, after gathering data from both written documents and field research. The study reveals that Nai Si, the school’s significant forefather who migrated from Mottama to Thailand with a Mon gong that is still worshipped as a spiritual ancestor by all members, approximately founded the band in 1888. After that his son named Nai Juen, whom Master Si deliberately taught musical knowledge and all playing techniques till he became well-known, had a chance to perform this Mon piphat in King Rama V’s funeral ceremony in 1913 and in the funeral ceremony of H.R.H. Sukhuman Marasri the Princess Consort, H.R.H. Prince Paribatra Sukhumband’a mother, in 1929. He was received the surname “Dontri-sanor” from H.R.H. Prince Paribatra Sukhumband, as well. At the present the 4th generation organizes two major schools, Ban Mai Hang Kraben School in Ayutthaya Province and Ban Attaruek School in Pathum Thani Province. Both of them strictly keep Mon customs, belief, rituals and other musical traditions as well as the ancestor’s particular styles and techniques in order to continuously run the bands and firmly serve the society till today.

Keywords : Dontri-Sanor Family / Pipat Mon

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ดนตรี เป็นศิลปะและวัฒนธรรมแขนงหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ในแต่ละช่วงยุคสมัย ดนตรีมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งแต่กลุ่มชนขนาดเล็กจนถึงสังคมขนาดใหญ่ ดนตรีมีหน้าที่รับใช้สังคมมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ในแต่ละกลุ่มชนชาติพันธุ์มีเอกลักษณ์เฉพาะของดนตรีที่แสดง ความเป็นตัวตนแตกต่างกันไป ซึ่งมีความหลากหลายทางดนตรีตามวิถีและห้วงเวลาแห่งสังคมนั้นๆ มีการพัฒนา มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่ละช่วงของยุคสมัย ในบางช่วงเวลาได้มีการสูญหาย เนื่องจากขาดการสืบทอด การหลงลืม หรือเกิดเหตุการณ์ทางการเมือง อันเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

มอญ เป็นชนชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดชาติหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีอารยธรรมและภาษาของตนเองมาแต่โบราณ อาณาจักรมอญตั้งอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำอิรวดี ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตพม่าตอนล่าง ในช่วงเวลา 700 กว่าปีของอาณาจักรมอญมักเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้อาณาจักรมอญต้องล่มสลายลง คนมอญบางส่วนได้อพยพหนีมาประเทศไทย และในการอพยพทุกครั้ง ชาวมอญจะได้รับการดูแลเปรียบเสมือนญาติเป็นอย่างดี โดยพระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวชาวมอญตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในบริเวณสองฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นต้น

จังหวัดปทุมธานี เป็นจังหวัดที่มีชาวมอญอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวมอญเหล่านี้ยังรักษาวรรณกรรมมอญและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิถีประเพณี การแต่งกาย ภาษา อาหาร ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรมมอญ ที่ยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมท้องถิ่นและสังคมไทย ได้แก่ รำมอญ และ ปี่พาทย์มอญ เป็นที่รู้จักและนิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย สันนิษฐานว่า ปี่พาทย์มอญเริ่มมีขึ้นในสมัยอยุธยา เนื่องจากชาวมอญได้อพยพ

เข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยหลายครั้ง ดนตรีปี่พาทย์มอญมีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรมทั้งในการประกอบพิธีกรรมการแสดงรวมไปถึงประกอบกิจกรรมต่างๆ ดนตรีปี่พาทย์มอญจึงนับเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดปทุมธานี Thitiwattana (2009, p.41) ในจังหวัดปทุมธานีมีประวัติความเป็นมาของปี่พาทย์มอญเป็นมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมา โดยกล่าวถึงชาวมอญที่ได้แยกห้องมอญออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ หน้าพระ รวง และส่วนหางแมงป่อง แยกตามมาจากเมืองมอญ เรื่องเล่ามุขปาฐะนี้มีความเกี่ยวพันกับ “ตระกูลดนตรีเจริญ” และ “ตระกูลดนตรีเสนาะ” ซึ่งทั้ง 2 ตระกูลนี้มีบทบาทและมีความสำคัญต่อวงการปี่พาทย์มอญในประเทศไทยมาจนถึงปัจจุบัน

วงปี่พาทย์มอญครุฑนครมอญได้นำเครื่องดนตรีมอญต่างชนิดมารวมกันประสมวงกันนั้นเพื่อให้เกิดความสุนทรีทางความงามของเครื่องดนตรีและความไพเราะของเสียงดนตรี ครุฑนครมอญจึงได้กำหนดแบบแผนการจัดวงดนตรีไว้อย่างเหมาะสม (Boonpuk, 2015, p.64) วงปี่พาทย์มอญ ประกอบด้วยเครื่องดนตรีมอญดั้งเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ของมอญ ได้แก่ ข้องมอญ ปี่มอญ ตะโพนมอญ เปิงมางคอก ต่อมาได้มีการนำเอาเครื่องดนตรีไทยบางชนิดเข้าไปผสมวงบรรเลงร่วมด้วย เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม โดยมีการแบ่งขนาดวงปี่พาทย์ออกเป็น 3 ขนาด คือ ปี่พาทย์มอญเครื่องห้า ปี่พาทย์มอญเครื่องคู่ และปี่พาทย์มอญเครื่องใหญ่ ตามแบบแผนของวงปี่พาทย์ของไทย บรรเลงเพลงมอญทั้งของเก่าดั้งเดิม และเพลงมอญที่ประพันธ์ขึ้นมาใหม่ภายหลัง

เพลงมอญ เป็นเพลงที่มีสำเนียงอ่อนช้อย เชื่องช้า ไหลหวาน สอดคล้องกับชาวมอญซึ่งเป็นคนอ่อนหวาน เรียบร้อย พูดช้า สำนวนเพลงจะดำเนินไปอย่างเรียบง่าย ไม่ตื่นเต้น มีลักษณะการดำเนินเพลงในทางกลม อารมณ์มากกว่ากระตุ้นอารมณ์ เพลงมอญที่จริงแล้วสามารถเล่นได้ทุกโอกาส แต่คนส่วนใหญ่คิดว่าเพลงมอญเป็นเพลงที่ไหลหวานจึงใช้บรรเลงในงานศพ (Silapabanleng, 1997, p.4) ลักษณะเพลงมอญที่มีมาแต่โบราณจะเป็นเพลงอัตราจังหวะ 2 ชั้น และชั้นเดียว เพลงมอญแต่ละเพลงจะมีชื่อเรียกที่มีความหมายสอดคล้องกับพิธีการต่างๆ ของพิธีกรรมในประเพณีมอญ เพลงมอญของเดิมมีจำนวนไม่มากนัก บางเพลงได้สูญหายไป คงเหลือเพลงที่ใช้เป็นหลักในการบรรเลงประกอบในงานพิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณีต่างๆ เช่น เพลงเชิญ เพลงประจำวัด เพลงประจำบ้าน เพลงยกศพ เพลงเร็วมอญ เพลงพระฉันทมอญ เป็นต้น

ปี่พาทย์มอญ และเพลงมอญ ตระกูลดนตรีเสนาะ ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นชาวมอญ โดยแท้ ที่มีความรู้ความสามารถด้านปี่พาทย์มอญ อพยพมาจากเมืองเมาะตะมะเข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับเครื่องดนตรีมอญ เป็นตระกูลที่ได้ก่อตั้งปี่พาทย์มอญในยุคแรกๆ ของจังหวัดปทุมธานี จนได้รับประทานนามสกุล “ดนตรีเสนาะ” ปัจจุบันวงปี่พาทย์มอญรุ่นใหม่หลายๆ วง ไม่นิยมบรรเลงเพลงมอญแบบดั้งเดิม หันมานิยมบรรเลงเพลงมอญที่แต่งขึ้นใหม่มากกว่า เมื่อเป็นเช่นนี้หากไม่มีการศึกษาและเผยแพร่ อาจทำให้เพลงมอญแบบดั้งเดิมสูญหายไป ส่งผลกระทบต่อวงการดนตรีโดยเฉพาะเพลงมอญดั้งเดิมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาของชาวมอญในประเทศไทย

ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาวิจัย “ปี่พาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ” โดยมีจุดมุ่งหมายมุ่งเน้นในองค์ความรู้ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา บริบททางดนตรี บริบททางสังคมและวัฒนธรรม สามารถนำองค์ความรู้ปี่พาทย์มอญ และเพลงมอญดั้งเดิมที่สำคัญเพื่อเผยแพร่เป็นประโยชน์ต่อวงการการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและการสืบทอดทางดนตรีของวงปี่พาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ
2. เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะทางดนตรีของบทเพลงมอญตระกูลดนตรีเสนาะ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้า วงปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ เป็นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาการดนตรี (Ethnomusicology) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัย (Document Research) ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม (Fieldwork) และเรียบเรียงด้วยวิธีพรรณนา วิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยรวบรวมข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ เช่น จดหมายเหตุ งานวิจัยเกี่ยวกับประวัติชนชาติมอญ เอกสารทางดนตรีไทยที่เกี่ยวข้องกับดนตรีมอญ ปีพาทย์มอญ เพลงมอญ และวัฒนธรรมมอญของจังหวัดปทุมธานี
2. รวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามจากบุคคลสำคัญตระกูลดนตรีเสนาะ ได้แก่ ทายาทของตระกูลดนตรีเสนาะ และกลุ่มบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้อง
3. เก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่ศึกษาซึ่งประกอบด้วย
 - 3.1 ประวัติและการสืบทอดทางดนตรีของวงปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ
 - 3.1.1 ความเป็นมาของปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ
 - 3.1.2 การสืบทอดของปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ
 - 3.1.3 เครื่องดนตรีประจำตระกูลดนตรีเสนาะ
 - 3.2 ลักษณะเฉพาะทางดนตรีของบทเพลงมอญตระกูลดนตรีเสนาะ
4. เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จึงนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ โดยดำเนินการนำข้อมูลมาสังเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา ดังนี้ และนำเสนอการข้อมูลโดยการเขียนพรรณนาเชิงวิเคราะห์ เรียบเรียงบทสรุปที่ได้จากการศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นนำมาอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และการเก็บข้อมูลภาคสนาม นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลโดยเรียบเรียงตามประเด็นที่ศึกษา ดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมาของตระกูลดนตรีเสนาะ

ตระกูลดนตรีเสนาะ เป็นตระกูลดนตรีที่สืบเชื้อสายมอญมาจากเมืองเมาะตะมะ อพยพเข้ามาในประเทศไทย และได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมประเพณีวิถีมอญรวมถึงวัฒนธรรมดนตรีมอญเข้ามาด้วย โดยได้สืบสานถ่ายทอดวัฒนธรรมดนตรีมอญต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยลำดับการสืบทอดของตระกูลดนตรีเสนาะ ดังนี้ นายสี เกิดในประเทศไทย โดยบรรพบุรุษของนายสีเป็นชาวมอญที่นับถือผีเต่า อพยพมาจากเมืองเมาะตะมะ เข้ามาอยู่ในประเทศไทย ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จากคำบอกเล่าของนางสาวปทุม ดนตรีเสนาะ ได้กล่าวถึงบรรพบุรุษของตระกูลว่าเป็นทหารนักรบมอญชื่อ ต๊ะโต๊ด ต๊ะโหนก มีความหมายเป็นภาษาไทยว่า ปราบเล็ก ปราบใหญ่ ดังนั้นในการจัดงานพิธีรำที่บ้านตระกูลดนตรีเสนาะทุกครั้งจะต้องกล่าวเรียกเชิญบรรพบุรุษ ปราบเล็ก ปราบใหญ่ มาร่วมพิธีด้วยทุกครั้ง” (Dontri-Sanor, 2020, p.24, p.10) ในการอพยพเข้ามายังประเทศไทยนั้นได้นำเครื่องดนตรี “ฆ้องมอญ” ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประจำตระกูล ที่มีความสำคัญต่อดนตรีปีพาทย์มอญในประเทศไทยในเวลาต่อมา การอพยพของกลุ่มชาวมอญเข้ามายังประเทศไทยในครั้งนี้ดังกล่าวได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี เนื่องด้วยพระราชมารดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีเชื้อสายมอญจึงทรงให้ความสำคัญและต้อนรับชาวมอญกลุ่มนี้เป็นอย่างดี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ คุมไพร่พลขึ้นไปรับครอบครัวชาวมอญอพยพ ณ ตำบลปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี และทรงโปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญที่อพยพมา

ในครั้งนี้ บางส่วนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จังหวัดปทุมธานี ทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก โดยครอบครัวของนายสีรวมถึงเครือญาติได้พำนักอาศัยอยู่ฝั่งตะวันออกบริเวณที่บ้านโคกชะพลู ตำบลบางกระดี เดิมทีเป็นตัวอำเภอเมืองปทุมธานีเก่า ก่อนที่อำเภอเมืองจะย้ายมายังฝั่งตะวันตกที่อยู่ปัจจุบัน หลังจากนั้นนายสีได้ย้ายขึ้นเหนือมาอยู่บริเวณตำบลบ้านกลาง ใกล้กับวัดลุ่ม ปัจจุบันเป็นวัดร้างอยู่ในวิทยาลัยเทคนิคปทุมธานี บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งตรงข้ามกับตัวเมืองปทุมธานีในปัจจุบัน

ฆ้องมอญ (จิ้งว้าง) ที่นำมาจากเมืองตะมะ

นายสี มีภรรยา 2 คน ภรรยาคนแรกไม่ทราบชื่อ มีบุตรด้วยกัน 4 คน ได้แก่ นายกริต นายฉ่ำ นายเงิน และนางสาวเพิ่ม ส่วนภรรยาคนที่ 2 ชื่อนางพู มีบุตรด้วยกัน 3 คน คนแรกเป็นผู้หญิงชื่อสว่าง คนที่ 2 เป็นผู้ชายชื่อเที่ยง และคนที่ 3 เป็นผู้หญิงชื่อเอม นายสีนั้นได้เรียนดนตรีมอญจากบรรพบุรุษและถ่ายทอดดนตรีมอญให้กับลูกหลาน “นายเงิน” บุตรชายคนที่ 3 ของนายสีที่ได้รับการถ่ายทอดดนตรีมอญ เป็นผู้ก่อตั้งวงปี่พาทย์มอญมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก เป็นที่มาของนามสกุล “ดนตรีเสนาะ” และเป็นหลักฐานบุคคลข้อมูลในการสืบทอดปี่พาทย์มอญในยุคแรกๆ ของเมืองปทุมธานี นอกจากนี้นางสว่าง (วัง) บุตรสาวของนายสี ยังเป็นบุคคลสำคัญในเรื่องมอญรำ โดยเป็นครูมอญรำรุ่นแรกๆ ของปทุมธานีที่ได้ถ่ายทอดมอญรำให้กับลูกหลาน เครือญาติ นายสีได้ถึงแก่กรรมลงราวปี พ.ศ. 2450 โดยมีนายเงิน ซึ่งเป็นหลักของตระกูลเป็นผู้ดูแลครอบครัวต่อจากนายสี

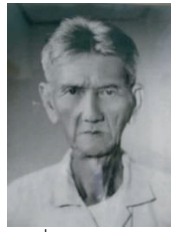

นายเงิน ดนตรีเสนาะ

นายเงิน หรือเจิญ เกิดที่จังหวัดปทุมธานี ประมาณปี พ.ศ. 2415 และได้สมรสกับนางสาวแปร์ หรือ “เปรี๊ยะ” เชื้อสายมอญ มีบุตรด้วยกัน 3 คน ได้แก่ นางบุผา (ลู) พงษ์เจริญ นายเสงี่ยม ดนตรีเสนาะ นายสงวน ดนตรีเสนาะ นายเงินได้ย้ายออกมาสร้างครอบครัวอยู่ฝั่งตะวันตกตรงข้ามบ้านเดิมของบิดา จนกระทั่งก่อนปี พ.ศ. 2460 ครอบครัวนายเงินได้ย้ายที่อยู่อีกครั้ง เนื่องจากมีการสร้างศาลากลางจังหวัดปทุมธานีในบริเวณที่ครอบครัวนายเงินอาศัยอยู่ โดยย้ายขึ้นเหนือจากวัดหงส์ปทุมมาวาสมาไม่มากนัก การย้ายที่อยู่อาศัยในครั้งนี้ นายเงินได้รวบรวมเณรที่ติดมอญให้กับทางการเพื่อสร้างศาลากลางจังหวัด และได้กล่าวกับลูกๆ ไว้ว่า “กวางโตเติงเคลาะละ” แปลว่า “หมู่บ้านเราได้เป็นเมืองดีแล้ว ให้เขาเถอะ” (Dontri-Sanor, 2020, p.24, p.10)

นางบุปผา พงษ์เจริญ

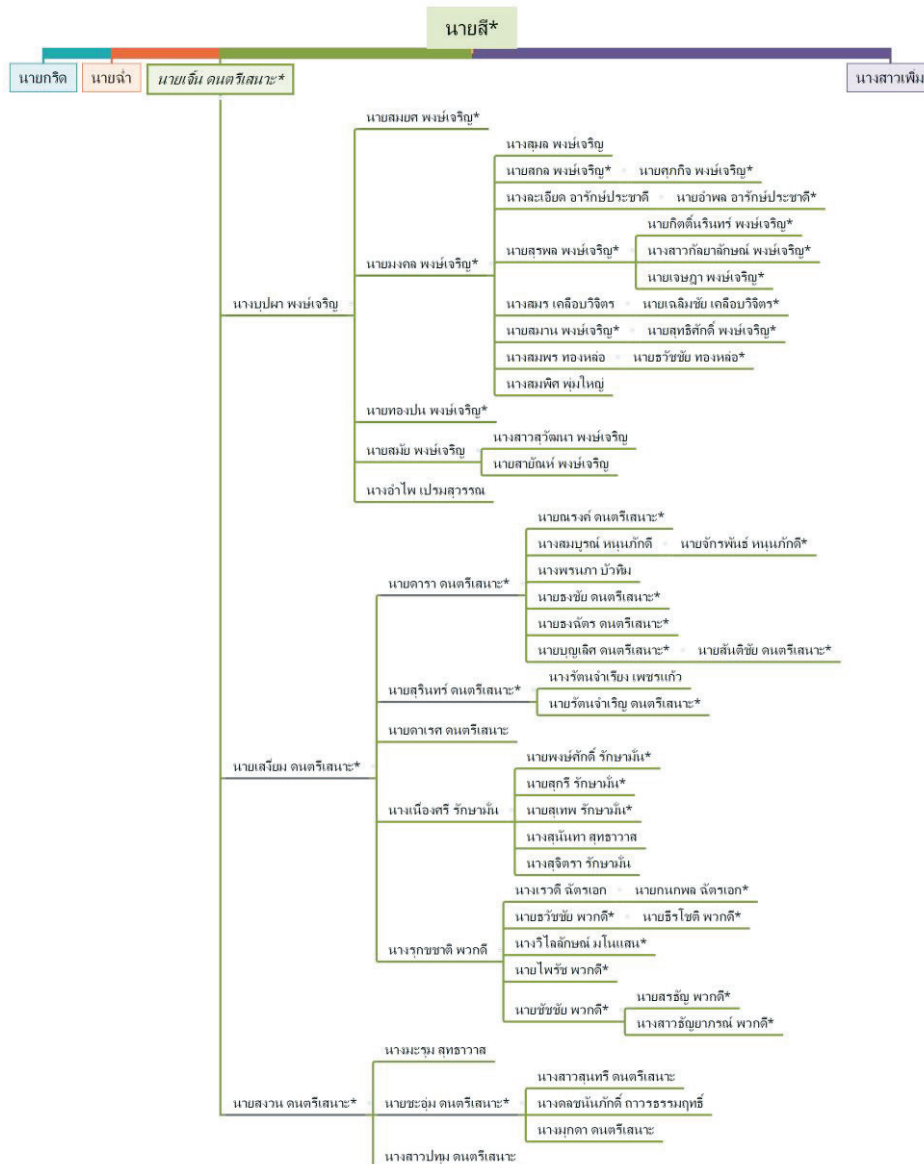

นายเสงี่ยม ดนตรีเสนาะ

นายสงวน ดนตรีเสนาะ

ผังตระกูลดนตรีเสนาะ

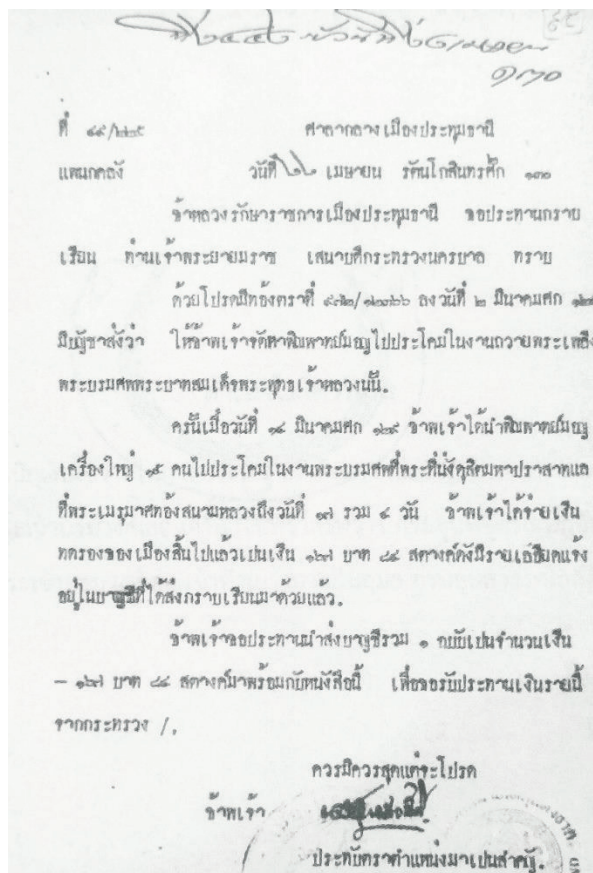
* ผู้สืบทอดดนตรี

นายเงินเมื่อมีอายุครบเกณฑ์ทหาร โดยได้รับราชการเป็นพลทหารในสังกัดของกองทัพเรือ ต่อมา นายเงินได้มีโอกาสถวายตัวเข้ารับราชการเป็นทหารมหาดเล็ก ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต นายเงินมีหน้าที่เป็นชาววิเสท ประกอบสำหรับอาหารสำหรับทรงบาตรในตอนเช้า และประกอบอาหารสำหรับทหารและข้าราชการในวัง โดยเจ้านายจะประทานเงินให้นายเงินไว้สำหรับจ่ายตลาด เมื่อเงินเหลือจากการไปจ่ายตลาด นายเงินจะคืนเงินที่เหลือทั้งหมดทุกครั้ง ด้วยอุปนิสัยใจคokenนายเงินที่เป็นคนซื่อสัตย์ จึงทำให้เป็นที่โปรดปรานและไว้วางใจของเจ้านาย ได้รับประทานแหวนอักษรพระนามย่อบริพัตร จากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต¹

ในขณะที่นายเงินรับราชการทหารอยู่ในวังบางขุนพรหม ไม่มีใครทราบว่านายเงินสามารถเล่นดนตรีได้ ครั้งหนึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการประชันวงขึ้นในวังบางขุนพรหม มีวงปี่พาทย์มอญเข้าร่วมประชันทั้งหมด 9 วง ครั้นเมื่อประชันวงกันเสร็จเรียบร้อยแล้วยังเป็นทีที่พอพระทัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต นายเงินจึงได้กราบทูลขอประทานพระอนุญาตเข้าไปบรรเลงฆ้องมอญ เมื่อนายเงินบรรเลงจบเพลงทรงพอพระทัย มีรับสั่งถามถึงเครื่องปี่พาทย์มอญของบ้านนายเงิน และสนพระทัยที่จะเสด็จไปทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง ด้วยเหตุนี้ทำให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสด็จไปยังบ้านนายเงินเพื่อทอดพระเนตรวงปี่พาทย์และฆ้องมอญประจำตระกูลที่แบกมาจากเมืองมะตะมะ เมื่อได้ทรงทอดพระเนตรแล้วถึงกับทรงมีรับสั่งชมว่า “ของเขาสวยจริงตามที่คุณ”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ได้เสด็จบ้านนายเงินอีกหลายครั้ง โดยในการเสด็จแต่ละครั้งจะทรงประทับแรมที่แพขาวริมแม่น้ำเมืองปทุมธานี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้นายเงินเข้าเฝ้านำวงปี่พาทย์มอญมาบรรเลงถวายที่ศาลาวัดหงษ์ปทุมवास (เดิมชื่อวัดหงษา) อันเป็นมูลเหตุที่มาของนามสกุล “ดนตรีเสนาะ” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงได้โปรดเกล้าฯ ประทานให้แก่ นายเงิน เมื่อคราวเสด็จไปยังบ้านนายเงินเพื่อทอดพระเนตรฆ้องมอญวงประจำตระกูลที่แบกมาจากเมืองมะตะมะ โปรดเกล้าฯ ให้นายเงินนำวงมาบรรเลงถวายที่วัดหงษ์ปทุมवास เป็นที่พอพระทัยจึงได้โปรดเกล้าฯ ประทานนามสกุลให้กับนายเงิน ว่า “ดนตรีเสนาะ” ซึ่งเป็นหัวหน้าวง นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ประทานนามสกุลให้กับนักดนตรีในวงที่ร่วมบรรเลงในครั้งนั้นหลายคน ได้แก่ นามสกุลฆ้องเสนาะ ประทานแก่นายเดิม นามสกุล ทุ้มเพราะ ประทานแก่นายเฟื่อน นามสกุลฉิ่งเพราะ ประทานแก่นายเจริญ เป็นต้น วงปี่พาทย์มอญของตระกูลดนตรีเสนาะ ได้เริ่มก่อตั้งวงในราวประมาณช่วงปี พ.ศ. 2434 โดยมีนายเงิน เป็นผู้ก่อตั้งวงปี่พาทย์มอญขึ้น พัฒนางานปี่พาทย์มอญเรื่อยมาจนเป็นแบบแผน และยังคงสืบสานการบรรเลงปี่พาทย์มอญ เพลงมอญ สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน วงปี่พาทย์มอญของนายเงิน มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั้งในจังหวัดปทุมธานี พระนคร และจังหวัดใกล้เคียงจนกระทั่งมีโอกาสสำคัญครั้งประวัติศาสตร์โดยได้รับหมายคำสั่งถวายงานประโคมปี่พาทย์มอญ ในการออกพระเมรุถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากข้าหลวงรักษาราชการเมืองปทุมธานี โดยมีหลักฐานเป็นเอกสารจดหมายเหตุ ที่แสดงถึงการเข้าไปถวายงานบรรเลงปี่พาทย์มอญในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในระหว่างวันที่ 14-17 มีนาคม พ.ศ. 2453 เป็นเอกสารในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยกระทรวงนครบาล เล่มที่ 7 หมวดพระราชพิธีเรื่องขอเงินค่าพิณพาทย์มอญในคราวงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹ จากคำบอกเล่าของนายเชอ่อม ดนตรีเสนาะ นางสาวปทุม ดนตรีเสนาะ หลานของนายเงิน ดนตรีเสนาะ

(Phunsue, 2015, p.335)

จากหลักฐานที่ปรากฏในเอกสารการบรรเลงประโคมในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าวงปี่พาทย์มอญของนายเงิน เป็นวงดนตรีที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันและยอมรับกันโดยทั่วไปในวงการดนตรี มีนักดนตรีไทยจากหลายสำนักทั้งในจังหวัดปทุมธานีและจังหวัดใกล้เคียงเดินทางมาขอเรียนปี่พาทย์มอญจากนายเงิน โดยยึดแบบแผนการบรรเลงของนายเงินเป็นต้นแบบ นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์สำคัญอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงโปรดเกล้าฯ ให่วงปี่พาทย์มอญของนายเงินถวายงานบรรเลงปี่พาทย์มอญในงานพระศพของสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทธานภานุวงศ์พระราชมารดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในปี พ.ศ. 2471 ครั้งนั้นมีวงปี่พาทย์มอญจำนวน 4 วง ประจำทั้ง 4 มุมพระเมรุ โดยมีเรื่องเล่าว่าหลังจากบรรเลงในช่วงบ่าย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรฆ้องมอญของนายเงิน ขณะนั้นนายเดิมซึ่งเป็นผู้บรรเลงฆ้องมอญประจำวงนายเงินได้บรรเลงเพลงเร็วมอญ “ดาวกระจาย” ในการรับเสด็จ จากนั้นทรงทอดพระเนตรและทรงใช้พระหัตถ์ลูบสัมผัสที่ฆ้องมอญประจำตระกูล ซึ่งเหตุการณ์นี้เป็นพระมหากษัตริย์องค์อันสูงสุดต่อวงปี่พาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ การสืบทอดของปี่พาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ

ปี่พาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ เริ่มตั้งแต่สมัยที่ซึ่งได้รับถ่ายทอดดนตรีจากบรรพบุรุษที่อพยพจากเมืองมะตะมาจนถึงนายเงิน ดนตรีเสนาะ ได้ตั้งวงปี่พาทย์มอญและได้ถ่ายทอดปี่พาทย์มอญให้กับบุตรหลาน

เมื่อนายเงินได้ถึงแก่กรรมลง บุตร หลาน เครือญาติยังคงใช้สืบสานงานดนตรีปี่พาทย์มอญต่อเนื่องกันมาต่อเนื่องมิได้ขาดช่วง และยังคงแบบแผนการบรรเลงปี่พาทย์มอญแบบดั้งเดิมไว้อย่างมั่นคง มีการพัฒนาและปรับตัวเปลี่ยนรูปแบบการบรรเลงให้เหมาะสมไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยสามารถลำดับรุ่นของวงปี่พาทย์มอญของตระกูลดนตรีเสนาะได้ 4 รุ่น ดังนี้

รุ่นที่ 1 รุ่นก่อตั้งวงปี่พาทย์มอญ โดยมีนายเงิน ดนตรีเสนาะ เป็นผู้ก่อตั้งวงและเป็นหัวหน้าวงดูแลจัดการวงปี่พาทย์มอญ

รุ่นที่ 2 เป็นรุ่นลูกนายเงิน โดยมีนายเสงี่ยม ดนตรีเสนาะ และนายสงวน ดนตรีเสนาะ ซึ่งเป็นบุตรชายของนายเงิน ดนตรีเสนาะ เป็นผู้สืบทอดปี่พาทย์มอญต่อกับบิดา โดยมีนายเสงี่ยม ดนตรีเสนาะเป็นหัวหน้าดูแลจัดการวงดนตรี

รุ่นที่ 3 เป็นรุ่นหลานนายเงิน ดนตรีเสนาะ โดยมีการแยกวงปี่พาทย์มอญออกเป็น 3 วง ได้แก่ วงนายมงคล พงษ์เจริญ บุตรนางบุผา พงษ์เจริญ วงนายดารา ดนตรีเสนาะ และนายสุรินทร์ ดนตรีเสนาะ บุตรนายเสงี่ยม ดนตรีเสนาะ และวงนายชะอุม ดนตรีเสนาะ บุตรนายสงวน ดนตรีเสนาะ

รุ่นที่ 4 เป็นรุ่นปัจจุบัน เป็นรุ่นเหลนและรุ่นลื้อของนายเงิน ดนตรีเสนาะ มีวงดนตรีในสายดนตรีเสนาะจำนวน 2 วง ได้แก่ วงมงคลสิน โดยมีบุตรชายนายมงคล พงษ์เจริญ คือ นายสกล พงษ์เจริญ นายสุรพล พงษ์เจริญ (ผู้ดูแล) นายสมาน พงษ์เจริญ นายศุภกิจ พงษ์เจริญ นายอำพล อารักษ์ประชาดี ได้สืบทอดการบรรเลงปี่พาทย์มอญไว้ และปัจจุบันมีนายอำพล อารักษ์ประชาดี เป็นผู้ดูแลต่อ เนื่องจากนายสุรพล พงษ์เจริญ ได้ถึงแก่กรรม และวงดนตรีเสนาะ โดยมีนายจักรพันธ์ หนูนั๊กดี หลานนายดารา ดนตรีเสนาะ เป็นผู้ดูแล

นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดเพลงมอญให้กับสำนักดนตรีที่มีชื่อเสียง 2 แห่ง ได้แก่ สำนักดนตรีบ้านใหม่ทางกระเบน จังหวัดอยุธยา และสำนักดนตรีบ้านอรรถกฤษณ์ จังหวัดปทุมธานี

ลักษณะเฉพาะทางดนตรีของบทเพลงมอญตระกูลดนตรีเสนาะ

1. แบบแผนการบรรเลงตามขนบวัฒนธรรมดนตรีปี่พาทย์มอญ โดยกิจกรรมวิถีวัฒนธรรมประเพณีมอญของวงปี่พาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ มีแบบแผนการบรรเลงประกอบในพิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ ทั้งงานมงคลและอวมงคล เช่น งานโกนจุก งานบวช งานศพ รำเจ้า รำผี งานกวนข้าวทิพย์ งานบุญประเพณีต่างๆ อัตลักษณ์ในการบรรเลง การบรรเลงปี่พาทย์มอญของตระกูลดนตรีเสนาะมีอัตลักษณ์ และเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของการบรรเลงปี่พาทย์มอญ และเพลงมอญ โดยแบ่งเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1) การขึ้นเพลง โดยเริ่มตั้งแต่การเริ่มต้นเพลง หรือการขึ้นเพลงในวงปี่พาทย์มอญ โดยได้มีการกำหนดแบบแผนการบรรเลงและสืบทอดต่อกันมาเป็นแบบแผนการบรรเลงจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ก. การขึ้นเพลงด้วยฆ้องมอญ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทดีดทำนองที่เป็นสัญลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญ โดยฆ้องมอญเปรียบเสมือนผู้นำวงหรือแม่ทัพของวงปี่พาทย์มอญ จะทำหน้าที่นำขึ้นเพลงก่อนที่จะเครื่องดนตรีอื่นจะสวมเข้ามาบรรเลงต่อพร้อมกัน เพลงมอญส่วนใหญ่จะขึ้นเพลงด้วยฆ้องมอญก่อนเสมอ

ข. การขึ้นเพลงด้วยตะโพนมอญ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทกำกับจังหวะหน้าทับที่มีความสำคัญของวงปี่พาทย์มอญ ซึ่งมีบทเพลงสำคัญในการบรรเลงที่ใช้ตะโพนมอญขึ้นนำเพลงก่อน ได้แก่ เพลงประจำวัด ประจำบ้าน ซึ่งคล้ายกับปี่พาทย์ไทยที่ใช้ตะโพนขึ้นนำ เช่น เพลงสาธุการ

ค. การขึ้นเพลงด้วยโหม่ง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทกำกับจังหวะของวงปี่พาทย์มอญ คือ โหม่ง 3 ใบ 3 เสียง โดยเพลงที่โหม่งขึ้นนำก่อน เช่น เพลงร่วมมอญ ในเพลงย่ำเทียง ย่ำค่า เป็น

2) การจบเพลง หรือการลงจบของเพลงมอญ มีลักษณะเฉพาะเป็นแบบแผนที่ใช้บรรเลงกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยการลงจบเพลงด้วยกัน 7 ลักษณะ ตามกลุ่มเพลง ได้แก่ 1. เพลงประจำวัด/เพลงประจำบ้าน 2. เพลงจุดเทียน 3. เพลงยกศพ / เพลงเร็วมอญรับพระ (ขอป่าด) 4. เพลงยกตะลุ่ม / เพลงปะลักโหนด 5. เพลงเร็วส่งพระ (ดาวกระจาย) 6. เพลงเร็วมอญทั่วไป และ 7. เพลงย่ำคำ / เพลงไฟชุม

2. แบบแผนการผสมวงปีพาทย์มอญ การจัดรูปแบบวงปีพาทย์มอญ โดยมีการพัฒนารูปแบบการผสมแบบวงปีพาทย์ไทย และนำเอาเครื่องดนตรีไทยบางชนิดเข้ามาผสมจนเกิดเป็นวงดนตรีปีพาทย์มอญ โดยมีการจัดรูปแบบการผสมวงแบ่งออกเป็น 3 ขนาด ได้แก่ วงปีพาทย์มอญเครื่องห้า วงปีพาทย์มอญเครื่องคู่ วงปีพาทย์มอญเครื่องใหญ่ และในการจัดวงปีพาทย์มอญจะจัดรูปแบบของวงเป็นสองแถวเช่นเดียวกับวงปีพาทย์ของไทย แต่จะมีความแตกต่างกันในการจัดวางตำแหน่งที่ตั้งของเครื่องดนตรี โดยแถวหน้าจะประกอบด้วย ข้องมอญ ปี่มอญ โหม่ง 3 ใบ เปิงมางคอก ในกรณีปีพาทย์มอญเครื่องคู่และเครื่องใหญ่จะนำโหม่งกับเปิงมางคอกไว้แถวหน้า และแถวสองหรือแถวหลัง ประกอบด้วย ฆ้องมอญ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ตะโพนมอญ ในการวางตำแหน่งฆ้องมอญไว้แถวหน้านั้นเพื่อแสดงถึงความเป็นสัญลักษณ์ของชนชาติมอญ ด้วยความโดดเด่นของฆ้องมอญที่มีการแกะสลักลวดลายปิดทองอย่างวิจิตรงดงาม และเป็นเครื่องดนตรีหลักในการบรรเลงของวงปีพาทย์มอญ

3. แบบแผนการบรรเลง แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การบรรเลงของเครื่องดนตรีในวงปีพาทย์มอญ หน้าที่การบรรเลงของเครื่องดนตรีในวงปีพาทย์มอญ จำแนกหน้าที่ลักษณะการบรรเลงแตกต่างกันไป โดยมีเทคนิคการบรรเลงเฉพาะของแต่ละเครื่อง

2) การบรรเลงรวมวง วงปีพาทย์มอญมีการผสมวงและมีการแบ่งหน้าที่การบรรเลงลักษณะเช่นเดียวกันกับปีพาทย์ไทยดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่มีความแตกต่างกันในการให้ความสำคัญกับเครื่องดนตรีบางชนิด วงปีพาทย์มอญหัวใจสำคัญของวง คือ ข้องมอญ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์บ่งบอกถึงความเป็นดนตรีมอญได้อย่างชัดเจนที่สุดด้วยรูปลักษณะของเครื่องดนตรีที่ไม่เหมือนฆ้องประเทศใดๆ ในเอเชียด้วยกัน และมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำวง เช่น การขึ้นต้นเพลง เป็นทำนองหลักของเพลงและของวง โดยเครื่องดนตรีอื่นเป็นผู้ตามและตกแต่งทำนองให้เกิดความไพเราะตามลักษณะเพลง

4. แบบแผนการใช้เพลง ปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ ได้มีการกำหนดและวางแบบแผนการใช้บทเพลงไว้อย่างเป็นระบบระเบียบ ทั้งนี้ไม่ได้มีการกำหนดแบบแผนการบรรเลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือบันทึกเป็นหลักฐานใดๆ ทั้งสิ้น แต่มีการถ่ายทอดแบบแผนการบรรเลงเพลงผ่านประสบการณ์ตรงในกิจกรรมจริง รวมถึงทั้งการบอกเล่า บอกต่อ จดจำ และถ่ายทอดสืบทอดใช้เป็นแบบแผนปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถจำแนกแบบแผนการใช้เพลง มีทั้งเพลงที่เป็นเพลงมอญที่มีมาแต่ดั้งเดิมที่เป็นเพลงมอญโบราณ และเพลงใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลัง ส่วนใหญ่เป็นเพลงในอัตราสองชั้นและชั้นเดียว บทเพลงที่ใช้สำหรับการบรรเลงประกอบในงานพิธีกรรมต่างๆ เช่น โขนผมไฟ โขนจุก ทำบุญเข้าพรรษา งานบวช รำผี รำเจ้า งานศพ งานบุญ หรืองานประเพณีต่างๆ โดยมีการกำหนดบทเพลงไว้เพื่อให้บรรเลงในช่วงใดของพิธีกรรม ความเชื่อ หรือกิจกรรมตามประเพณีต่างๆ

เพลงมอญ ทางเพลง ที่เป็นลักษณะเฉพาะทางของตระกูลดนตรีเสนาะที่ได้รับการสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต มีทั้งเพลงมอญโบราณและเพลงมอญที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ ใช้ในการบรรเลงประกอบพิธีกรรม ความเชื่อ และประเพณีต่างๆ โดยมีบทเพลงมอญที่สำคัญๆ ของตระกูลดนตรีเสนาะสรุปพอสังเขป ได้แก่ เพลงประจำวัด เพลงประจำบ้าน เพลงเชิญ (ปะละ/ปะลัก) เพลงพระฉันทมอญ (ละจาดกอบอน, สะปอยทอ, เลอทอ, จักมัวป่าด, เก้าะทอมเมียะ, เป้าะทุมเปริยง, ปอยสะกะ, ปอนสะกะ, ฮเดโหนด, ยกตะลุ่ม) เพลงพระฉันทมอญทางเก่า (กระแรม) เพลง

ย่าเที่ยง (บาเจ้า/สิบสองภาษา) เพลงย่ำคำ เพลงย่ำรุ่ง เพลงมะลิวัลย์ เพลงมะปลาย เพลงเขมรฉนวน เพลงพระใหญ่ (ปะลักโหนก) เพลงเซ่นเหล้า เพลงคล้องช้าง เพลงเซ่งเทียน เพลงเร็วมอญ (ดาวกระจาย) เพลงพระครองผ้า (หนึ่งหยัด/ฮเดโหนก/ฉิ่งใหญ่) เพลงเร็วจุดเทียน/พระขึ้นเทศน์ (จำดหจิกเนื่องฟอง) เพลงเร็วรับพระ (ขอป่าด) เพลงไฟชุม (เพลงจุกกะโหมต) เป็นต้น

การรับใช้สังคมของปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ

วงปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ รับใช้สังคมมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งวงเมื่อประมาณปี พ.ศ.2434 โดยให้บริการปีพาทย์กับกลุ่มชาวมอญเป็นหลักทั้งงานมงคลและงานอวมงคล ได้แก่ งานบุญ งานโกนจุก งานบวชรำผี รำเจ้า งานศพ งานประเพณี เป็นต้น ต่อมาปีพาทย์มอญได้รับความนิยมไม่เพียงกลุ่มชาวมอญเท่านั้น คนไทยเองก็นิยมนำมาเอาบรรเลงประกอบในงานศพเพื่อเป็นเกียรติในงานมาจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันนี้ก็ยังให้บริการวงปีพาทย์มอญโดยมีการปรับไปตามยุคสมัยและสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ในการรับงานจะมีการตกลงราคากันโดยมีการคิดมูลค่ากันตามปัจจัย ดังนี้

1. ประเภทของวงปีพาทย์มอญ แบ่งตามขนาดของวง ได้แก่ วงเครื่องห้า วงเครื่องคู่ วงเครื่องใหญ่
2. ระยะเวลาของงาน เช่น งานศพที่มีการตั้งบำเพ็ญกุศล 1 คืน 2 คืน 3 คืน หรือมากถึง 7 คืน การรับงานบรรเลงจะคิดเป็นเวลา ยกตัวอย่างงานศพตั้งบำเพ็ญกุศล 2 คืน วันรุ่งขึ้นประชุมเพลิง ลักษณะนี้คิด 3 เวลา โดยนับเป็น 1 คืนเท่ากับ 1 เวลา โดยบรรเลงตั้งแต่ช่วงเย็นไปจนประมาณเที่ยงคืนหรือเจ้าภาพให้เลิกส่วนในวันเผาหรือประชุมเพลิงจะนับเป็นอีก 1 เวลา เริ่มตั้งแต่เช้าไปจนถึงการประชุมเพลิง เป็นต้น
3. ระยะทาง ในการเดินทางไปยังสถานที่จัดงาน หากมีระยะใกล้ๆ อาจจะคิดราคาหรืออาจไม่คิดราคาเพิ่ม ขึ้นกับการตกลงของเจ้าของวงและผู้ว่าจ้าง ในอดีตนั้นการเดินทางไปบรรเลงปีพาทย์จะพาเรือเสียเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากในสมัยก่อนนั้นถนนหนทางยังไม่เจริญ ต้องเดินทางพาทางน้ำโดยใช้เรือเท่านั้น โดยจะใช้เรือแจวขนาดใหญ่ชนเครื่องดนตรีและนักดนตรี โดยนักดนตรีจะช่วยกันแจวเรือไปยังสถานที่จัดงาน ในระยะต่อมาเมื่อมีความเจริญมากขึ้นเริ่มใช้เรือที่มีเครื่องยนต์ใบพัด เช่น เรือหางยาว การเดินทางสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น แต่มีค่าใช้จ่ายในการเช่าเรือเพิ่มขึ้นจึงเป็นปัจจัยให้การรับงานต้องคิดค่าเดินทางเพิ่มเข้าไปด้วย ในปัจจุบันนี้ใช้การเดินทางด้วยรถยนต์เท่านั้น
4. นักดนตรี ในการบรรเลงในแต่ละงานนั้นจำนวนนักดนตรีอาจมีจำนวนแตกต่างกันไปตามขนาดของวง และตามฝีมือนักดนตรี ค่าจ้างนักดนตรีจึงขึ้นอยู่กับฝีมือดนตรีเป็นหลัก ทั้งนี้วงปีพาทย์มอญของตระกูลดนตรีเสนาะในอดีตส่วนใหญ่ใช้เครื่องญาติ ลูก หลาน เป็นหลักในการบรรเลง อาจมีนักดนตรีอิสระบ้าง ขึ้นอยู่กับขนาดวง และหากมีการรับงานพร้อมกันในเวลาเดียวกันจำเป็นต้องแยกวง ก็ต้องว่าจ้างนักดนตรีอิสระเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวงได้โดยไม่มีปัญหา ในปัจจุบันวงดนตรีเสนาะมีนักดนตรีตั้งแต่เยาวชนจนถึงนักดนตรีอาวุโส โดยมีค่าตัวตั้งแต่ 100-1,000 บาท ทั้งนี้ค่าตัวขึ้นอยู่กับความสามารถในการบรรเลง วิทยุติประสบการณ์ และค่าพาหนะในการเดินทางของนักดนตรี

ปัจจุบันวงปีพาทย์มอญดนตรีเสนาะในการควบคุมโดยนายจักรพันธ์ หนูนภักดี ได้กำหนดอัตราค่าบริการวงปีพาทย์มอญไว้ในเขตอำเภอเมืองปทุมธานี วงเครื่องคู่ ราคา 5,000 บาท ต่อ 1 เวลา วงเครื่องใหญ่ ราคา 6,000 บาท ต่อ 1 เวลา และหากมีการเพิ่มจำนวนห้องมอญจะคิดราคาเพิ่มอีกวงละ 1,000 บาท สำหรับการรับงานนอกเขตอำเภอเมืองหรือนอกเขตจังหวัดปทุมธานีจะคิดค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมจากระยะทางใกล้เคียง ค่าพาหนะที่อาจใช้รถมากกว่า 1 คัน ก็จะมีค่าใช้จ่ายเพิ่ม

อภิปรายผลการวิจัย

ปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะมีประวัติความเป็นมา โดยบรรพบุรุษของตระกูลดนตรีเสนาะเป็นชาวมอญที่อพยพมาจากเมืองเมาะตะมะ มายังประเทศไทยและอาศัยอยู่ที่จังหวัดปทุมธานี ในการอพยพเข้ามาได้นำเครื่องดนตรีมอญชิ้นสำคัญเข้ามาด้วย คือ “ฆ้องมอญ” ซึ่งคนในตระกูลให้ความเคารพนับถือกราบไหว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเปรียบเสมือนบรรพบุรุษของตระกูล โดยมีนายสีเป็นบุคคลสำคัญของตระกูลซึ่งพบว่านายสีนั้นเกิดในประเทศไทยที่จังหวัดปทุมธานี และเป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดดนตรีมอญมาจากบรรพบุรุษและส่งต่อให้กับบุตรชาย คือ นายเงิน เป็นผู้ได้ก่อตั้งวงปีพาทย์มอญขึ้นในราวปี พ.ศ. 2434 ซึ่งต่อมานายเงินมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก และได้มีโอกาสเป็นทหารมหาดเล็กถวายงานรับใช้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต มีผลงานสำคัญในการบรรเลงปีพาทย์มอญถวายในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2454 และในงานถวายพระเพลิงพระศพของสมเด็จพระปิตุลาเจ้าสุทโธลมารศรี พระราชมารดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในปี พ.ศ. 2471 นายเงินได้รับพระทานนามสกุลว่า “ดนตรีเสนาะ” จากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต นายเงิน ดนตรีเสนาะ ได้ถ่ายทอดปีพาทย์มอญให้กับลูกหลานสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 4 และปัจจุบันมีวงปีพาทย์มอญในสายตระกูลดนตรีเสนาะจำนวน 2 วง ได้แก่ วงดนตรีเสนาะ และ วงมงคลสินเพลงมอญให้กับสำนักดนตรีที่สำคัญ 2 แห่ง ได้แก่ สำนักดนตรีบ้านใหม่ทางกระเบน จังหวัดอยุธยา และสำนักดนตรีบ้านอรรถกฤษณ์จังหวัดปทุมธานี วงปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ ยังคงแบบแผนการบรรเลงแบบดั้งเดิมไว้อย่างมั่นคง และยังรับใช้สังคมตามขนบวิถีวัฒนธรรมมอญ พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณีต่างๆ จนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ปีพาทย์มอญในยุคแรกเริ่มนั้นจำกัดอยู่ในเฉพาะสังคมมอญ โดยผูกพันชีวิตชาวมอญอย่างเหนียวแน่น จนกระทั่งเป็นที่นิยมแพร่หลายทั้งในสังคมมอญและสังคมไทยโดยทั่วไป วัฒนธรรมปีพาทย์มอญได้แพร่กระจายไปสู่สังคมไทย โดยอาศัยรากฐานของพระพุทธศาสนา ตลอดจนได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้านายในระบอบราชสำนัก และแพร่หลายจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ในทางวัฒนธรรมปีพาทย์มอญถือเป็นสิ่งใหม่หรือนวัตกรรมใหม่สำหรับสังคมไทย ที่เข้ามาแทนที่ปีพาทย์นางหงส์ซึ่งมีมาแต่เดิมในงานอวมงคล มีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทย ทั้งบทเพลง เครื่องดนตรีและระเบียบแบบแผนการบรรเลง รวมถึงการดำรงอยู่และการสืบทอด จนกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะ และยังเป็นแบบแผนการบรรเลงปีพาทย์มอญให้กับสำนักดนตรีต่างๆ ในประเทศไทยในเวลาต่อมา ซึ่งได้สื่อสารผ่านสังคมเป็นจนกลายเป็นที่นิยม โดยมีระบอบราชสำนักเป็นตัวสื่อสารผ่านงานพระราชพิธีอวมงคลต่างๆ ในสังคมแก่ประชาชนในฐานะผู้รับสาร ระบบการอุปถัมภ์ของเจ้านายในอดีตยังส่งอิทธิพลถึงการสืบทอดสายเพลงมอญในวงปีพาทย์มอญต่างๆ โดยมักนิยมสืบทอดตามสายของวงดนตรีประจำวังเจ้านายที่สังกัดในอดีต เช่น วงพาทย์โกศลที่อยู่ใพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

การปรับตัวของวงปีพาทย์มอญ ซึ่งแต่เดิมแบบแผนการจัดวงปีพาทย์มอญตระกูลดนตรีเสนาะมีลักษณะของแบบแผนการจัดวงดนตรีประกอบด้วยเครื่องดนตรีจำนวน 5 ชิ้น ได้แก่ ฆ้องมอญ ระนาดเอก ปี่มอญ ตะโพนมอญ เปิงมาง 1 ใบ และมีฉาบใหญ่ เป็นเครื่องประกอบจังหวะ ซึ่งแตกต่างกับวงปีพาทย์มอญที่พบเห็นในปัจจุบัน การนำเครื่องดนตรีไทยเช่นระนาดทุ้มเข้ามาประสมในวงปีพาทย์มอญ และแบบแผนการจัดวงปีพาทย์มอญที่มีแนวทางเดียวกับแบบแผนการจัดวงปีพาทย์ไทย ถือเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่สำคัญของปีพาทย์มอญซึ่งพบว่าเป็นการปรับตัวตามอย่างแบบแผนวงปีพาทย์ไทย ซึ่งมีความสอดคล้องกับ งานวิจัยของ Ocharean.

(1998) เรื่องมอญในเมืองไทย ได้กล่าววิวัฒนาการของวงปี่พาทย์มอญ ในสมัยรัตนโกสินทร์ปี่พาทย์ของไทยได้วิวัฒนาการขึ้นตามลำดับ โดยการเพิ่มเครื่องดนตรีบางชิ้นเข้าไปในวงปี่พาทย์ไทย ทำให้เกิดเป็นปี่พาทย์เครื่องคู่ ปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ปี่พาทย์มอญที่บรรเลงในประเทศไทยก็ได้เพิ่มเติมและปรับปรุงขึ้นตามแบบไทย ในช่วงเวลาของการปรับตัวของวงปี่พาทย์มอญในแต่ละยุค ทิศทางของการปรับตัวของปี่พาทย์มอญ เพลงมอญ มีปัจจัยของการปรับตัวโดยขึ้นกับผู้รับสารและสังคมเป็นสำคัญ ในแต่ละยุคสมัยผู้รับสารและสังคมมีความการรับรู้ต่อปี่พาทย์มอญที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัดจึงทำให้ความทำให้ปี่พาทย์มอญมีบริบทกว้างขวางในการรับใช้สังคมไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การศึกษาปี่พาทย์มอญ อาจมีความคลาดเคลื่อนเนื่องจากไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดในบางเรื่อง ข้อมูลส่วนใหญ่ถ่ายทอดจากคำบอกเล่า จึงควรมีการศึกษาวเคราะห์ข้อมูลและบริบททางสังคมให้รอบด้าน
2. ควรมีการศึกษาศึกษาการเชื่อมโยงและเปรียบเทียบปี่พาทย์มอญ เพลงมอญ แบบแผนการบรรเลง ในประเทศพม่ากับปี่พาทย์มอญในประเทศไทย เพื่อให้ทราบถึงการเชื่อมโยง ร่องรอย ของปี่พาทย์มอญได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

References

- Boonpuk P. (2015). **Pi-ie Part Monram**. Nonthaburi : Information office Sukhothai University.
- Dontri-Sanor, P. (2020, October 24). Phathum Thani. Interview
- Ocharean, S. (1998). **The Mons in Thailand**. Bangkok : Thammasat Printing House.
- Phunsue, V. (2015). **Pi Phat Mon Music**. Department of Music Education Faculty of Fine and Applied Arts Srinakharinwirot University.
- Silapabanleng, P. (1997). **A study of “Plaeng Rum Mon” of Koh Kred, Changwat Nonthaburi**. Master of Art Dissertation, Ethnomusicology Srinakharinwirot University.
- Thitiwattanarat, S. (2009). Socio-Cultural Dimension of Pi Phat Mon Music in Phathum thani Province. **Rangsit Music Journal**, 4(2), 40-50.